

Postoj kreolů k národním jazykům – Seychely

Monika Dráždanská
Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
<drazdanska.monika@malgym.cz>

Abstract:

Attitudes of Creoles to the national languages – Seychelles

The aim of the following paper, which belongs to sociolinguistics, is to introduce the problems of Creole languages and the linguistic situation in Seychelles. The Creole languages which will be discussed started their evolution in the 17th century in a specific historical, geographical and social context. The overseas expansion of European powers and agricultural exploitation with the help of slave labor created the conditions for the formation of new communities. One of these is the Republic of Seychelles, the area being colonized by the French followed by the British, where all the colonizers have left significant traces, both linguistic and cultural. In Creole areas that were inherently dependent territories in origin, the phenomenon of coexistence of two or more codes and the resulting diglossia are quite usual. The first part of this paper deals with the context of settlement of the Indian Ocean region and with the various factors that should be taken into account when studying the given issue, i.e. the language standard, the process of colonization, and the individual actors of colonization and their original languages. The second part takes us to Seychelles as such and presents the field research conducted in the framework of this thesis. There are three official languages in the country (English, French, and Creole), and although the government seeks to achieve trilingualism called “équilibré” through targeted language politics, there is a significant Anglo-Creole diglossia. The data obtained thanks to an anonymous structured questionnaire help us to approach the attitude of the Seychelois towards the Creole language and their opinions on the usefulness of this language. The focus will be primarily on the importance of elements like lecture, literature production and the opinion on the language of education.

Klíčová slova / keywords:

Indický oceán, kolonizace, kreol, národní jazyky, vzdělání
colonization, Creole, education, Indian Ocean, national languages

1. Obecné otázky

Tato práce se řadí do oboru sociolingvistiky. K popisu vybrané jazykové komunity je zvolen jak diachronní, tak synchronní postup, jehož pomocí bude vyložen současný stav kreolštin. Sociologický kontext je zde neopomenutelnou veličinou pro uchopení a porozumění existenci kreolských jazyků.

1.1 Úvod

Není snadné formulovat přesnou a jedinou platnou definici kreolštin. Jednotliví autoři, kteří se problematikou zabývají, čili kreolisté, se neshodují ani na přesné definici, ani na vzniku a původu těchto jazyků. Kreolštin je na světě v řádu stovek. Některé mají jméno, jako například papiamento, saramaka atp., další jsou pak specifikovány geograficky, např. martinická, mauricijská, seyšelská kreolština atd.

Než se pustíme do podrobnějšího výkladu, seznámíme se s definicí pojmu Créole¹ převzatou z knihy *Les créoles à base française* (Hazaël-Massieux, 2011, s. 1): „Kreolštinami rozumíme jazyky vzniklé v kontextu evropských kolonizací v 16. a 18. století, které se vyvinuly kontaktem (různých) jazyků při každodenní komunikaci mezi pány a otroky.“

Jedná se o orální jazyky, které jsou pouze výjimečně využívány v písemné či formální komunikaci. Příznačná je diglosie, kdy paralelně s kreolštinou koexistuje na daném území jiný komunikační kód, zpravidla evropský jazyk bývalého kolonizátora popřípadě kolonizátorů. Ten, pokud není oficiálním jazykem, je minimálně jazykem školství, státní správy a obchodu. Z toho důvodu se v daných oblastech objevuje problematický přístup k mateřskému jazyku ze strany kreolů, kteří ho často ani za opravdový jazyk nepovažují.

V této práci se pokusíme představit některé sociolingvistické aspekty signifikantní pro seychelskou společnost, zejména bude probrána otázka postoje rodilých mluvčích seychelské kreolštiny vůči jejich jazyku.

1.2 Problematika statusu

Problematika statusu je jedním z rekurentních jevů, které je třeba brát v úvahu při studiu kreolštin (v našem případě kreolštin na francouzském základě). Obecně se kreolštiny netěší zdaleka takovému uznání jako jejich starší příbuzní anebo jiný dominantnější jazyk s dlouhou literární tradicí.

Kreolštiny jsou v povědomí obyvatel zemí bývalých kolonií jakýmsi dialektem, zmutovaným jazykem, „hatmatilkou“ nebo směsí francouzštiny a původních jazyků otroků. Ve skutečnosti se však dnes jedná o plně fungující samostatné jazyky obdařené vlastními fonologickými systémy a gramatikou umožňující rodilým mluvčím dokonalou komunikaci. Je však pravda, že s výjimkou Haiti, kde je většina obyvatelstva monolingvní, ovládají kreolští mluvčí zpravidla ještě minimálně jeden jazyk. Jedná se vždy o světový jazyk bývalého kolonizátora či kolonizátorů. Ten je pak i jazykem vzdělávání.

V současné době ve čtyřech kreolofonních zemích probíhá výuka na úrovni prvního stupně základního školství v mateřské kreolštině, jsou to: Seychely, Haiti, Nizozemské Antily a Aruba (papiamentu) (Fleischmann, 2008, s. 12–13). Je však nutné podotknout, že motivací pro toto uspořádání byla, a nadále je, potřeba usnadnit dětem výuku evropského jazyka, ve kterém se pak odehrávají další etapy vzdělávání – obchod (Fleischmann, 2008, s. 13) a ve velké míře i justice.

Evropský jazyk má větší prostor v médiích a probíhá v něm oficiální komunikace, včetně té psané. Je prostředkem k sociálnímu postupu. Neformální písemný projev je rovněž realizován v evropském jazyce. Kreolštiny jsou jazyky orální, nicméně ty, jež slouží ke školní výuce, pochopitelně pravopis mají. Uvedené důvody, ke kterým se nezřídka přidává i skeptický postoj kreolů ke své mateřštině, mají za následek druhořadé postavení kreolštin vzhledem k současnému modernímu² jazyku bývalého kolonizátora.

¹ *Créole* ve francouzštině označuje kreola, tedy osobu kreolského původu (adjektivum *kreolský*) – *langues créoles* pak kreolské jazyky, i kreolštinu jako jazyk.

² Zdůrazňujeme zde modernímu, jelikož základním stavebním kamenem kreolštin byla mluva 16. a 17. století, která se značně liší od současného stavu.

1.3 Vznik kreolštin a vymezení předmětu studia

Počátky kreolštin úzce souvisí s evropskými zámořskými objevy a následnou kolonizací, tedy s příchodem Evropanů, zplnomocněných některou z obchodních společností³ nebo pověřených evropskými panovníky, do určité oblasti, aby prozkoumali či zhodnotili nově dobytá území. Tito následně přivážejí otroky vhodné pro práci zejména na plantážích – původní obyvatelstvo bylo buď „nezotročitelné“, bylo rovnou vyhubeno (Karibská oblast) anebo zcela chybělo (Indický oceán).

Pokud se budeme držet předchozí definice, ať už mají název papiamento, saramaka, haitština, sranan, tongom, tok pisin, anebo je jako kreolštiny označují sami rodilí mluvčí, je třeba na kreolské jazyky nahlížet jako na jazyky vzniklé ve specifickém historickém a sociolingvistickém kontextu otrokářského zřízení a kolonizace v historicky relativně krátkém období. Vzájemné ovlivňování jazyků je přirozený a konstantní proces všude tam, kde dochází ke kontaktu jednotlivých lingvistických komunit v rámci kulturní a zejména obchodní výměny. Pro účely této práce byly vyhrazeny termíny kreolština a kreolské jazyky výlučně pro jazyky, jež odpovídají výše zmíněné definici;⁴ jsou tak vyloučeny všechny ostatní, které vznikly kontaktem s jinými jazyky či dialekty v jiném časovém období. Pokud nebude explicitně uvedeno jinak, jsou předmětem našeho zájmu z geografického aspektu kreolsky hovořící oblasti Indického oceánu, z historického aspektu pak kreolštiny na francouzském základě, přičemž jádro naší práce spočívá v analýze sociolingvistické reality v Seychelské republice.

Seychelská republika čítá pouze 90 000 mluvčích kreolštiny, nicméně kreolština se zde těší v rámci kreolofonního světa zvláštnímu postavení. Seychelská kreolština (SK) byla totiž v roce 1981 povýšena na národní jazyk. Tento status sdílí ještě s angličtinou a francouzštinou. Na rozdíl od dvou sousedních území (ostrova Mauricius a francouzského ostrovního departementu Réunion) se SK dostalo pravopisu a byla kodifikována. Ač byla na počátku pouze orálním jazykem, zrovna tak jako ostatní kreolštiny, zájem ze strany lingvistů a politická vůle, která usilovala o zvýšení jejího statusu ve společnosti, ji nakonec dovedly do stadia vyučovacího jazyka na nižším stupni vzdělávání.

1.4 Kreolizace

S trochou nadsázky se dá říci, že koloniální mocnosti ve své honbě za objevováním, bohatstvím, šířením vlivu a víry atd. jsou v podstatě zodpovědné za vznik kreolských jazyků, kterými se dnes zabýváme.

Kreolské jazyky se vyvíjely na bázi rozličných jazyků – lexifikační jazyk; hovoříme tedy o kreolštinách např. na francouzském, anglickém, nizozemském, portugalském nebo arabském základě.⁵ Během vývoje kreolštin došlo ke změně v hloubkové struktuře jazyka, a tak ve vztahu k dominantnímu jazyku hovoříme o historické, nikoliv o typologické příbuznosti. Zároveň je třeba brát v potaz stálý kontakt s některým z evropských jazyků, který, pokud je historicky příbuzný, zůstává zdrojem pro tvorbu nové slovní zásoby, vědeckých termínů a neologismů. Současně je však pro kreolštinu i nebezpečím, jelikož s narůstající vzdělaností obyvatelstva, jež

³ Obchodní společnosti vznikají od 16. století. V následujícím století zaznamenávají spektakulární rozkvět díky koloniální expanzi.

⁴ Kreolštinami rozumíme jazyky vzniklé v kontextu evropských kolonizací v 16. a 18. století, které se vyvinuly kontaktem (různých) jazyků při každodenní komunikaci mezi pány a otroky.

⁵ French-, English-, Portuguese-based Creoles ; les Créoles à base lexicale française, anglaise, portugaise atd.

ovládá dominantní jazyk, a běžností situace diglosie může docházet k dekreolizaci (Bernabé, 2012).

seychelská kreolština	Francouzština	čeština
I ti al lo lans.	Il/elle est allé/e à la plage.	Šel/šla na pláž.
Mon pa compran kreol.	Je ne comprends pas créole.	Nerozumím kreolsky.

Tabulka 1: Ukázka seychelské kreolštiny.

Znalost francouzštiny evidentně usnadňuje porozumění SK, minimálně její psané formě. Nezasvěcený pozorovatel může snadno nabýt dojmu, že se jedná o jakousi „zkomoleninu francouzštiny“. Jak je vidět z příkladů v tabulce 1, některé segmenty mohou být transparentní, u jiných je to méně zřejmé a k francouzskému etymonu se dobereme až při bližším zkoumání. Jelikož kreolské jazyky započaly svůj vývoj na ostrovech v Indickém oceánu koncem 17. (Réunion) a v 18. století (další ostrovy: Mauricius, Rodriguez, Seychely), výchozím jazykem nebyla dnešní metropolitní francouzština, nýbrž převážně dobové dialekty.

Na genezi kreolštin je tedy nahlíženo jako na sociohistorický proces, v němž je třeba brát v úvahu faktory jako jazyková norma, proces kolonizace a role jednotlivých aktérů, jež v procesu kreolizace sehrály. Pro účely tohoto příspěvku se budeme držet Chaudensonovy teorie o vzniku kreolštin v Indickém oceánu a jejich příbuznosti.⁶

V následujících částech budou některé faktory probrány tak, aby si čtenář udělal představu o jazykové situaci ve francouzských zámořských koloniích v době vzniku kreolských jazyků a o jejich genezi.

1.4.1 Osídlování

Insulární společnosti 17. a začátku 18. století, o nichž je řeč, jsou místy, kde lingvistická norma schází. Je to dáno jak kulturně, tak jazykově heterogenním charakterem jejich příslušníků a takzvaným „bojem o přežití“. V podmínkách, kde prvotním zájmem bylo překonávat překážky ohrožující holý život, se na formu kladl pramalý důraz.

Kolonizace tropických ostrovů byla vedena postupně. Jak popisuje Chaudenson (1992, s. 57), nesmírná obtížnost usazování osadníků v objevených zámořských územích dala vzniknout onomu systému postupného osídlování. V oblastech tropických ostrovů bylo vše jinak, než na co byl člověk ze severní a východní Francie zvyklý. Osadníci se museli přizpůsobit tamějším podmínkám a naučit se v nich pěstovat plodiny a chovat domácí zvířata, tedy vytvořit předpoklady nezbytné k trvalému osídlení oblasti. Příznačné bylo strádání, nedostatek všeho materiálního, téměř absolutní izolace a nešvary s tím spojené. Aby se zvýšily šance na úspěšné přežití nové kolonie, bylo nutné přesvědčit stávající osadníky, aby se alespoň na čas usadili v nové oblasti. Jejich úkolem bylo pomoci ji zkultivovat a předat své zkušenosti s tropickým zemědělstvím nově příchozím. Jejich přechod na nové území nebýval úplně dobrovolný, osadníci byli drazí a ne příliš motivovaní. O obtížnosti a riskantnosti takových podniků svědčí právě množství neúspěšných pokusů. V tomto raném období prvního osídlování, kdy bílá populace diametrálně převyšuje černou, v situaci nedostatku jak materiálních, tak kulturních statků a tvrdé dřiny byly životní

⁶ Teorii, že mauricijská a seychelská kreolština vznikly nezávisle na bourbonské, zastává Phillip Baker a Chris Corne (1985). Bude více přiblížena v disertační práci.

podmínky pánů a otroků víceméně shodné. Chaudenson pojmenovává tuto fázi jako *société d'habitation*.

1.4.2 Obyvatelstvo a jazyky

1.4.2.1 Otroci

Moment, kdy počet zotročeného obyvatelstva překročí počet svobodných, a kdy nově příchozí otroci již nepřicházejí do kontaktu s pány, označuje Chaudenson termínem *société de plantation* neboli plantážnická společnost.

Otroci byli rozmanitého etnického a kmenového původu. Nákupčími byli upřednostňováni velmi mladí lidé, pokud možno v adolescentním věku, pro jejich větší adaptabilitu a učenlivost. Snadněji se učili jazyk, který jim měl nadále sloužit jako komunikační prostředek s pány. Nakonec nejen s nimi, jelikož pro bezpečnost plantáže bylo žádoucí, aby otroci nepocházeli ze stejných kmenů. Tudíž i mezi nimi nastávala nutnost komunikace ve francouzštině. Společnost (*Compagnie des Indes Orientales*) totiž doporučovala otroky co nejvíce mísit, aby nepocházeli ze stejných „národů“ – tedy aby neměli společný jazyk a kulturu. Předcházelo se tak případné organizaci a sjednocení a (ze strany otrokářů tolik obávanému) následnému povstání (Chaudenson, 1992, s. 74). Otrokům bylo formálně zakazováno používání jiných jazyků než francouzštiny, navíc měli poměrně omezené možnosti pohybu. Z toho důvodu se podle Chaudensona (1992, s. 79), pokud v sousedství vůbec byli otroci mluvící stejným jazykem, pravděpodobně ani nesetkali. Tyto faktory vysvětlují jak rychlé vymizení původních jazyků otroků, tak i jejich slabý dopad na proces kreolizace (Chaudenson, 1992, s. 80). Podle J. Cauna (cit. podle Chaudenson, 1992, s. 74) otroci po nákupu procházeli šestiměsíční adaptační lhůtou. Zaprvé byla nezbytně nutná pro jejich přežití, jelikož zkušenost ukázala, že pokud se otrok po cestě v otřesných podmínkách nezotaví, riziko jeho úmrtí ve velice krátké době se prudce zvyšuje. Zadruhé musel přivyknout práci na plantáži a zaučit se v dílnách. Za tu dobu měli samozřejmě i čas naučit se jazyku používaného otroky, kreoly, kteří je měli na starost. Ze strany majitelů se samozřejmě jednalo pouze o zajištění efektivity a maximální zúročení otrocké síly.

1.4.2.2 Osadníci

Co se bílých pánů týče, zde se dá hovořit o poměrně sourodé sociální vrstvě francouzských venkovanů ze severu a západu země. Jejich jazyková vybavenost však pravděpodobně jednotná nebyla. Z větší části se jedná o dialektofonní obyvatelstvo. Připomeňme, že teprve v roce 1539 se francouzština, nařízením z Villers-Cotterêts, stává úředním jazykem – viz *Ordonnan du Roy sur le faid de justice*. Již z originálního názvu je zřetelné, že v jazyce došlo k mnohým změnám, které zde však nemáme v úmyslu analyzovat.

Tudíž v době, kdy se začaly oba jazyky oddělovat (proces je stejný pro karibskou i indickooceánskou oblast), nebyla výchozím bodem dnešní standardní francouzština. Nebyla jí ani pařížská francouzština dobových literátů jako Corneille, Racine nebo La Fontaine, nýbrž severofrancouzské a západofrancouzské dialekty. Navíc nebylo výjimkou, že osadníci byli negramotní. Jazyková situace té doby mimo Paříž je jen velmi těžko rekonstruovatelná a poměrně málo známá. Všechny popisy francouzštiny 17. století se samozřejmě zabývají pouze spisovným jazykem (Chaudenson, 1992, s. 140). Dá se ale předpokládat, že dialektalizace určitě nebyla menší, než jak ji popisuje Abbé Grégoire (*Rapport Grégoire*) na konci 18. století.

Už tehdy se tedy dalo hovořit o orálním jazyku, který navíc v podmínkách prvního osídlování postrádal normativní tlak. Chaudenson hovoří o možných koineizovaných⁷ varietách francouzštiny, které byly u zrodu kreolštin.

1.4.3 Komunikace

Zotročené obyvatelstvo v situaci osvojování jazyka bylo vystaveno jazyku pánů a ten přebíralo. V takovém případě hovoříme o neřízeném a nepřesném osvojování jazyka bez společenského tlaku vyžadujícího normu. Je nanejvýš pravděpodobné, že otroci dodávali promluvě ve francouzštině externí elementy jako specifickou výslovnost, přízvuk, ale i slovní zásobu. Chaudenson (1992, s. 39) se vymezuje proti teorii R. Halla et al., podle níž procházejí kreolštiny nejdříve stadiem pidginizace a teprve následně se kreolizují – moment, kdy se pidgin stane mateřským jazykem (Chaudenson, 1992, s. 134). Nejdůležitější v takových situacích je samozřejmě domluvit se. Člověk má tedy tendenci přejímat jednotlivé elementy, vyznačující se jako: „četnost (fréquence), důraz (saillance), pravidelnost (régularité), transparence (transparence), sémantická úplnost (plénitude sémantique), specifická (spécificité)“ (Chaudenson, 2001, s. 32–37).

Chaudenson (ibid.) poukazuje také na oblibu, s jakou zotročené obyvatelstvo v procesu učení jazyka přejímalo perifráze (opisné slovesné tvary) typu *être à, être après, être pour, avoir fini de, aller, ne faire que* atp.+ infinitif. Tyto obraty byly zřejmě kolonizátory hojně užívány, což samozřejmě neznamená, že by neužívali i plnovýznamová slovesa. Nicméně je příznačné, že člověk v procesu osvojování jazyka sáhne spíše po transparentních perifrastických obratech, než po složitém a často nepravidelném časování.

První otroci, kteří pochytili francouzštinu od svých pánů ve fázi *société d'habitation*, ji pak předávali nově příchozím otrokům. Ti pak s velkou pravděpodobností již téměř nepřicházeli do kontaktu s evropskými rodilými mluvčími a modelem jim byla pouze nepřesná francouzština starších otroků – kreolů⁸ ve fázi plantážnické společnosti. Tyto okolnosti a procesy pak mají za následek „autonomizaci“ vůči francouzštině, se kterou již tito žáci nemají stálý přímý kontakt (Chaudenson, 1992, s. 134).

2. Výzkum

2.1 Historie a jazyky

Vzhledem ke své poloze uprostřed Indického oceánu byly Seychely vhodné pro doplňování zásob při dlouhých zámořských plavbách. Jako mnoho dalších kolonizovaných území byly tedy předurčeny k tomu, aby se staly jablkem sváru mezi mocnostmi. Pravděpodobně je zaznamenali arabští mořeplavci již ve středověku. V 16. století se pak dočkaly zanesení do portugalských map. Od oficiálního obsazení Francouzi v roce 1742 až do roku 1814, kdy po pařížských mírových smlouvách Seychely nakonec připadly Velké Británii, několikrát změnily kolonizátora.

Ze své koloniální historie zdědilo souostroví tři jazyky: angličtinu, francouzštinu, jelikož jako první se zde usadili Francouzi původem z Île de France⁹ se svými otroky, a kreolštinu na bázi francouzštiny.

⁷ Jako koinè označujeme každý společný jazyk, který překrývá dialekty či mluvy v dané geografické oblasti.

⁸ Někteří kreolové z titulu svého smíšeného původu mohli být rodilí mluvčí francouzštiny.

⁹ Tj. dnešní Mauricius, který byl kolonizován réunionskými osadníky.

V roce 1976 získaly Seychely nezávislost a ústava z roku 1981 dává angličtině, francouzštině a kreolštině status národních jazyků. Kreolština má být zavedena jako vyučovací jazyk v prvních třídách základního školství. Nicméně jazykem administrativy, justice a vyššího školství zůstává prakticky i nadále angličtina.

Stát v rámci své socializující ideologie podporuje skrze Lenstiti Kreol¹⁰ literární tvorbu v kreolštině a média mají povinnost vyhrazovat kreolštině předepsaný prostor. Co se francouzštiny týče, ta je stále na mírném ústupu. Je považována za příliš těžkou a ne tak využitelnou jako angličtina, která je nepopíratelně mezinárodním jazykem par excellence. Můžeme tedy hovořit o situaci diglosie, kdy v neformálním styku Seychelané užívají kreolštinu a v některých situacích profesionálního či obchodního charakteru pak přejdou do angličtiny, popřípadě francouzštiny. K vidění je též určitá forma anglo-kreolského střídání kódů. Spontánní písemný projev se realizuje v angličtině. Takže i přes třicet let trvající snahy vlády o zrovnoprávnění kreolštiny na všech úrovních jsou výsledky nepřesvědčivé. Zásadní problém spočívá v tom, že kreolové nepovažují kreolštinu za rovnocennou evropským jazykům.

2.2 Metodologie

Jedním z cílů terénního výzkumu vedeného v rámci získávání informací a podkladů pro disertační práci byl sběr co největšího počtu dat za pomoci anonymního strukturovaného dotazníku. Záměrem bylo zjistit, do jaké míry je seychelské obyvatelstvo trilingvní a jak se státu daří, za pomoci vzdělávacího systému, trojjazyčnosti dosáhnout. Dalším cílem pak bylo ověřit postoj rodilých mluvčích seychelské kreolštiny k mateřskému jazyku, jeho psané formě a nutnosti jeho využití jako média při vzdělávání.

Během třítydenního pobytu na Seychelských ostrovech v létě 2013 se podařilo shromáždit 49 platných dotazníků (což odpovídá přibližně 60 % rozdaných dotazníků, návratnost tedy byla poměrně nízká). Cílem bylo pokrýt celé spektrum společnosti. To se do určité míry podařilo, avšak poměr dotazovaných není v jednotlivých věkových a genderových kategoriích vyrovnaný. Respondenti měli na výběr dotazník v anglické a francouzské verzi. Drtivá většina dala přednost verzi anglické. Potenciální respondenti byli osloveni ve veřejných (národní knihovna, Lenstiti Kreol, školy) i soukromých (obchody, restaurace atp.) institucích, dále se rekrutovali z osob žijících v sousedství míst našeho pobytu a z řad studentů. Mezi profese, které naši respondenti vykonávají, se řadí učitelé z mateřské, základní a střední školy, vedoucí a majitelé v terciárním sektoru, administrativní pracovníci, rybáři, prodavači, hlídači, výzkumní pracovníci, důchodci a studenti starší patnácti let. Až na jednu respondentku v důchodovém věku jsou všichni gramotní. Vzhledem k některým nepřesným odpovědím není možné zjistit všechny informace u všech dotázaných.

2.3 Přístup Seychelanů ke kreolštině

V následujících oddílech představíme část zpracovaných dat z dotazníku. Postoj Seychelanů vůči kreolštině a jejich stanovisko k užitečnosti tohoto jazyka se pokusíme přiblížit pomocí otázek na prvky jako četba, literární produkce a názor na vyučovací jazyk.

¹⁰ Lenstiti Kreol je státní instituce pověřená péčí o kreolštinu a rozvíjením a podporou kreolské literatury.

2.3.1 Důležitost výuky v kreolštině

V roce 1982 vstoupila v platnost reforma, podle které je kreolština vyučovacím i vyučovaným jazykem od školky do třetí třídy (P3) základní školy. Do té doby jím byla ve státních školách angličtina.

Žáci, jejichž mateřským jazykem je seychelská kreolština, jsou ve státních školách od nejútlejšího věku seznamováni s dalšími dvěma národními jazyky. V prvních třech letech základní školy je pak posílena zejména výuka angličtiny, a to do té míry, aby od čtvrté třídy byly schopni vnímat výklad pouze v tomto jazyce. Kreolština pak zůstává jazykem vyučováním stejně jako francouzština. Je však i nadále využívána vyučujícími pro objasňování některých složitějších pojmů a učitelé se o ni mohou opřít v případě, že žáci mají problém s porozuměním. Její úloha je poměrně důležitá v některých technických a řemeslných oborech, kde značné množství studentů nedisponuje takovými jazykovými kompetencemi v angličtině, aby byli schopni sledovat výuku pouze v angličtině.

Realita je však taková, že prakticky všechny rodiny, které si to mohou dovolit, se snaží umístit své děti do jedné ze tří soukromých škol, kde se výuka odehrává v angličtině nebo ve francouzštině a kde se kreolština netěší žádnému statusu. Na jednu stranu je kvalita těchto škol považována za vyšší, než jakou mají školy seychelské, na stranu druhou však obecně rozšířený názor na tuto problematiku je, že studium v kreolštině není v žádném případě užitečné vzhledem k tomu, že jazykem administrativy a obchodu je angličtina a v menší míře i francouzština.

Můžeme se tedy domnívat, a je to patrné i z našeho dotazování, že otázka výuky v kreolštině se na Seychelách jednomyslnosti netěší.

Graf 1: Důležitost kreolštiny jakožto jazyka vzdělávání.

Počet těch, kteří se domnívají, že je důležité vyučovat děti v kreolštině, dosahuje 55 %. To se nám nezdá mnoho vzhledem k tak zásadní otázce, jakou vzdělávání rozhodně je. Více než 30 % respondentů se domnívá, že to důležité není, a 10 % dotázaných se přiklání k tomu, že to není dobré. Z toho vyplývá, že pro 45 % kreolů není výuka v kreolštině nijak podstatná.

2.3.2 Důležitost publikace knih v kreolštině

Knižní trh na Seychelách je poměrně omezený a většina dokumentů ve veřejných knihovnách a školních zařízeních se dá nalézt především v angličtině a v menší míře i ve francouzštině. Ač se zdá, že se vláda prostřednictvím Lenstiti Kreol snaží o podporu a propagaci kreolské literatury, její dopad na seychelskou společnost je téměř nepozorovatelný.

Při návštěvě národní knihovny ve Victorii jsme se na vlastní oči přesvědčili, že možnosti výpůjček v kreolštině jsou omezené na jeden malý regál. Většina dostupných knih je v angličtině. Sortiment ve francouzštině je o něco slabší. Jiná situace je v dětské sekci, kde je nabídka literatury v mateřském jazyce poměrně bohatá. Školní knihovny jsou zásobeny především anglofonní tvorbou, méně pak tvorbou frankofonní a najde se zde i původní domácí tvorba a pár překladů.

V národní knihovně se literatura v kreolštině tedy prakticky nevyskytuje a jediné místo, kde je možné si ji opatřit, je právě Lenstiti Kreol. Při osobních rozhovorech a interview¹¹ vycházelo pravidelně najevo, že lidé jsou sice víceméně informováni o činnosti Lenstiti Kreol, nicméně o literaturu v kreolštině neprojevují zájem. Občas si přečtou článek v novinách, ale pokud čtou beletrii, pak zejména v angličtině. Některým působí hlasitá četba uceleného textu v kreolštině potíže. Toto pole bylo jen částečně prozkoumáno, neboť jsme neměli možnost nahrávat četbu více informátorů. Díky rozhovorům si však troufáme tvrdit, že u dospělé populace se jedná o obecný stav. Důvod je zřejmý – nízká dostupnost literatury na jedné straně a nezvyk číst v kreolštině na straně druhé. Tento stav věcí má své vysvětlení v jazykové politice státu. „Myslím si, že kdybychom dali kreolštinu na druhém stupni na stejnou úroveň, jako je na stupni prvním, literární produkce by pak byla daleko rozvinutější, jelikož by existovala potřeba psát a číst. V současnosti jakoby tu chyběl nějaký most mezi prvním stupněm a světem dospělých, a to nám přináší velké problémy“ (Canova, 2006, s. 143; překlad MD).¹²

Do očí bijící propagace kreolštiny ve školách, povinnost pro noviny otiskovat články v kreolštině a jakási umělá snaha Lenstiti Kreol o publikaci knih silně kontrastují s laxním postojem široké veřejnosti k nutnosti výuky nejen kreolštiny, ale i v kreolštině. Sami učitelé totiž často nečítají přílišným nadšením pro věc. Starší z nich museli absolvovat kurzy kreolského pravopisu, aby vůbec byli schopni ho vyučovat. Pro většinu dětí končí kontakt se školní kreolštinou někdy na druhém stupni. Později se s ní setkají pouze ti, kteří se připravují na práci učitele na základní škole.

Výsledky průzkumu vedeného Pascale Canovovou v roce 2004 (*Questionnaire lecteur adulte*; viz Canova, 2006, s. 138) zjišťující čtenářské zvyklosti Seychelanů ukazují na poměrně nízkou čtenářskou základnu. Třicet osm procent dotázaných nevlastní žádnou knihu. Tendence k tomu navíc ukazují, že co se dětské literatury týče, tak ta se potýká s poměrně velkým nezájmem obecně – i přes snahy o její propagaci ze strany státu.

Všimněme si, že výsledné hodnoty v otázce důležitosti publikace knih v kreolštině se nápadně podobají těm z předchozího bodu týkajícího se vyučovacího jazyka. Je však nepatrně více respondentů, kteří se domnívají, že je nezbytné publikovat knihy v kreolštině – 61,3 %. Téměř 30 % dotázaných říká, že to není důležité a 8,5 % si myslí, že to není dobré.

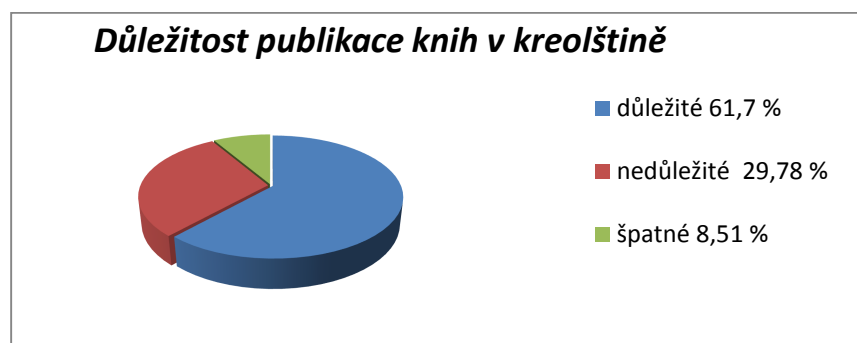
Tento výsledek není nikterak překvapivý, přihlédneme-li k následujícímu výroku: „Gramotnost v kreolštině nebyla nikdy dobře přijata a čtení v kreolštině je považováno za zbytečné do té míry, že začíná být zpochybňováno“ (Canova, 2006, s. 139; překlad MD).¹³ Ve své podstatě to potvrzuje i spontánní dovětek jedné

¹¹ Rozhovorem nazýváme neformální konverzační situaci s místními obyvateli, interview pak formální dotazování.

¹² „Je crois que si on avait pu mettre le créole au même titre qu'on le fait en primaire, dans le secondaire, on aurait eu une production d'ouvrage beaucoup plus importante parce qu'il y aurait eu un besoin d'écrire et de lire. En ce moment c'est comme si un pont manquait entre les deux, entre le primaire et le monde des adultes et ça, nous pose beaucoup de problèmes.“

¹³ „L'alphabétisation en créole n'a jamais été bien admise et (que) la lecture en créole est jugée superflue à un point tel qu'elle commence à être sérieusement remise en cause.“

respondentky: „... its time to minister of education to stop teaching Creol in school. Because children take a lot of time to *able to speak or read English than children *whos in private school” (Respondent č. 11, žena, rok narození 1985, pokladní).

Graf 2: Důležitost publikace knih v kreolštině.

2.3.3 Jazyk četby knih

Údaje získané ohledně četby knih bereme s určitou rezervou. Při analýze dotazníků jsme totiž nabyli dojmu, že někteří respondenti pochopili otázku tak, že se ptáme na četnost četby obecně. Výsledky tedy nepovažujeme za jednoznačně validní a je třeba je chápat v celkovém kontextu literární produkce a konzumace v zemi. Náš průzkum ukazuje, že 60 % dospělých čte knihy nejčastěji v angličtině a 16% v kreolštině. S prvním výsledkem se ztotožňujeme, ač se nám zdá podhodnocený v tom smyslu, že z těch, kteří reálně čtou, jich bude nejčastěji číst v angličtině zajisté ještě větší procento. Můžeme totiž předpokládat, že četba jako taková vyvolává automaticky asociaci s angličtinou. Druhý údaj, kde 16 % dotázaných uvedlo, že čte nejčastěji v kreolštině, se nám zdá velice nadhodnocený. V kreolštině a ve francouzštině shodně nikdy nečte 8 % dotázaných.

2.3.4 Žebříček důležitosti jazyků

Pro jasnější představu o pohledu kreolů na národní jazyky bude zajímavé se pozastavit nad otázkou, který jazyk považují za nejdůležitější.

Čtvrtina respondentů (24,5 %) neuvedla pouze jednu odpověď, nýbrž zaškrtnula dvě až tři možnosti. Z některých dotazníků je tak nemožné zjistit, který z jazyků je pro danou osobu nejdůležitější. Můžeme se tedy domnívat, že pokud respondent zaškrtnul jazyky dva (např. English – Kreol – French), přikládá oběma stejnou důležitost a vymezuje se tím proti francouzštině, kterou tím pádem považuje za pro něj méně důležitou. Když se v dotazníku vyskytne varianta se třemi zaškrtnutými jazyky (English – Kreol – French), předpokládáme, že respondent přikládá všem třem státním jazykům stejnou důležitost. Považujeme za nutné zmínit, že varianta *English – Kreol – French se nevyskytla ani jednou.

Celkem angličtinu zmínilo 81,63 %, kreolštinu 24,4 % a francouzštinu 16,32 % respondentů.

Přes 75 % z celkového počtu respondentů však udalo právě jednu možnost a zřetelně označili právě jednu z nabízených možností: English – Kreol – French. Přes 57 % dotazovaných označilo právě angličtinu, přičemž, jak již bylo výše zmíněno, celkově byla označena u 81,63 % dotazovaných. Je tedy zřejmé, že angličtina je Seychelany jednoznačně považována za pro ně nejdůležitější jazyk.

Mateřský jazyk, tedy kreolštinu, zmínilo 24,4 % respondentů, což je jedna čtvrtina dotazovaných, z níž polovina (12,24 %) ji označila jako pro ně právě nejdůležitější jazyk.

Francouzštinu, kterou zmínilo 16,32 % respondentů, z toho většina ji udala jako jeden z nejdůležitějších jazyků, uvedlo pouze 6,12 % jako právě nejdůležitější jazyk. V absolutních číslech to dělá pouze tři dotázané.

Graf 3: Nejdůležitější jazyk.

3. Závěr

Seychelané se jistě nemylí, pokud se domnívají, že nástroj vedoucí k prosperitě je angličtina. Kdyby to nebyl jazyk státní správy a justice, byl by to v každém případě na jednu stranu komunikační prostředek mezinárodního obchodu, na kterém je země naprosto závislá, a na stranu druhou pak jazyk turistického ruchu. Ovšem vzhledem k systému školství je to i jazyk, který dominuje písemnému styku. Sounáležitost s anglofonním světem je zde naprosto evidentní. Příznačné jsou faktory hrající v nepřízeň francouzštiny. Náklonnost, kterou Seychelané chovají ke svému prvnímu jazyku, však nemůže přebít vědomí mála možností, které jim nabízí na mezinárodním poli. K tomu se vládní politika již třicet let snaží dodat kreolštině stejné jazykové možnosti a status, jako má angličtina. Zároveň však není schopna zvrátit nedostatek písemné produkce a kvalitní literatury, jež by byla schopná uživit potenciální čtenářskou základnu. To mimo jiné zesiluje nejasnost statusu kreolštiny.

Ambivalentní charakter kreolštiny se projevuje i v představě, kterou si mluvčí o svém jazyku vytvářejí. Nakonec je ale třeba říci, že navzdory nejednotnosti ohledně otázek jazyka vzdělávání, užitečnosti literární produkce a pocitu, že v kreolštině „se nedá říci vše“, je pro Seychelany přeci jen výsadním a všeobecným komunikačním prostředkem.

Literatura:

BAKER, Philip – CORNE, Chris (1985): Universals, substrata and the Indian Ocean Creoles. In: Pieter Muysken – Norval Smith (eds.), *Substrata versus Universals in Creole Genesis* [online]. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 163–183. Cit. 2. 11. 2013. Dostupné z WWW: <http://books.google.cz/books?id=tAkYez_Kv7IC&printsec=frontcover&dq=universals,+substrata+and+indian+ocean+creoles&hl=fr&sa=X&ei=ysloUo2PNeOE4AS1zICQBQ&ved=oCDYQ6AEwAA#v=onepage&q=universals%2C%20substrata%20and%20indian%20ocean%20creoles&f=false>.

- BERNABÉ, Jean (2012): Réflexion sur la « décréolisation » [online]. *Tous Créoles!* Cit. 2. 11. 2013. Dostupné z WWW: <<http://www.touscreoles.fr/2012/01/19/reflexions-sur-la-decreolisation/>>.
- CANOVA, Pascale (2006): *La littérature seychelloise: production, promotion, réception*. Paris: L'Harmattan.
- FLEISCHMANN, Christina Tamaa (2008): *Pour Mwan Mon Lalang Maternel i Al avek Mwan Partou: A Sociolinguistic study on Attitudes towards Seychellois Creol* [Europäische Hochschulschriften, 318]. Bern – Berlin – Bruxelles – Frankfurt am Main – New York, NY – Oxford – Wien: Peter Lang.
- HAZAËL-MASSIEUX, Marie-Christine (2011): *Les créoles à base française*. Paris: Ophrys.
- CHAUDENSON, Robert (1992): *Des îles, des hommes, des langues*. Paris: L'Harmattan.
- CHAUDENSON, Robert (2001): Créoles françaises et variétés de français. *L'Information Grammaticale*, 2001(89), s. 32–37.

Résumé:

Les attitudes des créoles envers les langues nationales - Seychelles

Le présent travail, qui s'inscrit dans le domaine de la sociolinguistique, vise à familiariser le lecteur avec la problématique des langues créoles et la situation linguistique aux Seychelles. Les langues en question commencent à émerger au XVIe siècle dans un contexte historique spécifique tant du point de vue géographique que social. L'expansion coloniale des puissances européennes et l'exploitation agricole à l'aide d'une manœuvre servile ont conditionné l'apparition des nouvelles communautés. L'archipel des Seychelles est colonisé d'abord par les Britanniques, suivis des Français. Les deux colonisateurs laissent des traces significatives tant sur le plan culturel que langagier. La coexistence de deux codes linguistiques et la diglossie en découlant représentent un phénomène habituel dans des espaces créolophones qui sont de par leur nature zones dépendantes à l'origine. Dans un premier temps nous prendrons connaissance du contexte de l'installation des humains dans les îles de l'Océan Indien ainsi que des différents facteurs à prendre en compte pour étudier ce sujet, à savoir la norme linguistique, le processus de la colonisation, les acteurs de la colonisation et leurs langues d'origine. Dans un deuxième temps nous serons amenés aux Seychelles-mêmes et nous présenterons une étude du terrain menée dans le cadre de notre thèse. Dans le pays, plusieurs langues partagent le statut de langue officielle (l'anglais, le français, le créole) ; cependant, malgré la politique linguistique visant à atteindre le trilinguisme équilibré, la diglossie anglo-créole est marquante. Les données recueillies grâce au questionnaire anonyme structuré nous permettent de connaître les attitudes des Seychellois face à l'utilité du créole. L'importance d'éléments comme la lecture, la production littéraire et l'opinion des Seychellois sur la langue médium scolaire seront également traitées.